

Яницька О.Л., Коваль О.М., к.ю.н., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. У статті розкриваються питання щодо розуміння та значення правового регулювання кластерного підприємництва. Проводиться аналіз та характеристика кластеризації як процесу створення кластерів в межах національної економіки. Розглянуто деякі проблеми кластерного підприємництва та його регулювання на законодавчому рівні.

Ключові слова: кластер; кластерне підприємництво; кластеризація; державне регулювання; нормативно-правове регулювання.

Яницкая О.Л., Коваль О.Н., к.ю.н., доц.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КЛАСТЕРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Аннотация. В статье раскрываются вопросы относительно понимания и значения правового регулирования кластерного предпринимательства. Проводится анализ и характеристика кластеризации как процесса создания кластеров в рамках национальной экономики. Рассмотрены проблемы кластерного предпринимательства и его регулирования на законодательном уровне.

Ключевые слова: кластер; кластерное предпринимательство; кластеризация; государственное регулирование; нормативно-правовое регулирование.

Yanytska O., Koval O.

Kyiv National University of Technologies and Design

LEGAL REGULATION OF CLUSTER ENTERPRISE

Abstract. The article raises questions about the understanding and importance of legal regulation of cluster entrepreneurship. The analysis and characterization of clustering as a process of creating clusters within the national economy and cluster entrepreneurship and their regulation at the legislative level is carried out.

Keywords: cluster; cluster enterprise; clustering; government regulation; regulatory control.

Постановка проблеми. Територіально-галузеві інтегровані структури, якими є кластери, у світовій економічній практиці зарекомендували себе як ефективна форма співпраці суб'єктів господарювання на визначеній території, яка допомагає підприємствам досягати очікуваних фінансових результатів, науководослідним організаціям успішно впроваджувати власні інноваційні розробки, фінансовим інституціям результативно інвестувати фінансовий капітал, а державі та регіонам отримати ряд конкурентних переваг. Реалізація проектів із створення кластерів досить непросте завдання, яке залежить не лише від об'єктивних чинників та законів економіки, а від певної сукупності суб'єктивних факторів, зокрема від рівня інноваційної культури суб'єктів інтеграції, середовища в якому функціонує кластер, добровільності та відкритості умов співпраці в рамках кластера, а також державного регулювання процесу формування та функціонування кластерів. Саме тому в сучасних умовах розвитку національної економіки та потреби у впровадженні нових організаційно-виробничих систем актуалізується питання щодо ролі та місця органів державної влади в діяльності кластерних структур.

Постановка завдання. Метою даної роботи є визначення на основі чинного законодавства значення правового регулювання кластерного підприємництва, а також

встановлення значення та визначення поняття кластера як особливого виду об'єднань взаємозалежних підприємств, наукових установ, громадських організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики діяльності кластерів зробили такі вчені-економісти як Г.А. Семенов, О.С. Богма, В. Геєць, В. Семиноженко, Н.М. Внукова, П.Ю. Буряк, С.І. Соколенко, Л.С. Маркова, М.П. Войнаренко та інші. Але незважаючи на широкий спектр теоретико-прикладних питань розглянутих у працях вище зазначених науковців, залишається відкритою проблема державного регулювання процесу кластеризації в економіці України. Хоча цей процес визначається переважно ринковими умовами, уряд держави все ж може і повинен підтримати ініціативи підприємств щодо об'єднання їх в інтегровану структуру через сприяння мережевому процесу та забезпечення сприятливого інституційного середовища. Вчені одностайні у думці, що формування та розвиток кластерів є практично неможливим без фінансової та законодавчої підтримки з боку держави.

Результати дослідження. Сутність кластеризації – це процес створення в межах національної економіки країни кластерів (їх систем), інших мережевих структур. Діяльність кластерів спрямована на підвищення конкурентоспроможності як продукції, так і регіону у цілому.

Проаналізувавши роботи Л. Янга, Д. Барклі, М. Портера вчені дають наступне визначення.

Кластер – це об'єднання юридичних осіб, розташованих географічно близько одна до одної, поєднані спільною господарською діяльністю, спільною сферою виробництва, здійснюють взаємодопомогу в певній галузі, мають єдину мету, держава та органи місцевого самоврядування гарантують їх діяльність та підтримують її шляхом фінансування чи просто пасивного визнання [1].

Отже, кластер – це об'єднання взаємопов'язаних юридичних осіб, географічно наближених, що мають спільну мету, займаються спорідненою діяльністю та отримують державну підтримку (фінансування чи пасивне визнання).

В нашій державі підприємства обирають перший варіант, адже поняття «кластер» неврегульоване. Тому актуальним лишається оновлення нормативно-правової бази за тенденцією ринку. Нормативно-правову базу формують закони Верховної Ради України, а також концепції та стратегії Кабінету Міністрів України.

В статті 120 і статті 127 Господарського кодексу України (далі – ГК) законодавчо закріплені наступні форми об'єднань юридичних осіб: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, союзи, асоціації підприємців, спілки.

Кластер може стати одним з таких форм або існувати в якості окремої форми об'єднання юридичних осіб, так і бути окремою структурною надбудовою існуючого об'єднання [2].

Однією із важливих функцій, яку повинна виконувати держава у регулюванні діяльності кластерів – формування конкурентного середовища, що забезпечить максимальне задоволення прав та потреб кінцевого споживача. Саме конкурентне середовище є ключовою умовою розвитку ринкових відносин, воно являє собою результат взаємодії умов та чинників, які створюють необхідне оточення для досягнення суб'єктами господарювання конкурентних переваг. В умовах розвитку вітчизняної економіки існує досить велика ймовірність перетворення кластера на монополію. Тобто, одна з основних функцій держави в процесі формування складних, інтегрованих структур – це запобігання виникненню явищ монополізму, адже конкуренція є неодмінною ознакою розвиненої, цивілізованої економіки [3].

Антимонопольне законодавство в Україні обмежує монополізм, попереджає недобросовісну конкуренцію у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за його дотриманням.

Держава створює необхідне конкурентне середовище впливаючи на суб'єкти підприємницької діяльності. Так згідно ст. 42 Конституції України держава захищає конкуренцію в підприємницькій діяльності. Законами України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції» регулюються всі дії суб'єктів підприємницької діяльності у названій сфері.

Законодавче забезпечення кластеризації національної економіки, обмежується лише постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Так, використання потенціалу кластерів декларується на державному рівні в ряді документів, зокрема в Проекті Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 р.р.; в проекті розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні», розробленому у 2008 році Міністерством економіки, який поки що не є затвердженим [4].

У 2009 році Міністерством регіонального розвитку та будівництва спільно з Національною академією наук України було розроблено проект Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів [5], який також поки що не набув статусу офіційного документу. У щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України одним із завдань держави на 2011 рік визначено ініціювання пілотних проектів щодо створення кластерних об'єднань за участю держави в основних галузях промисловості та створення інституційних передумов для розвитку мережевої взаємодії компаній [6].

Згадки про кластери є практично у всіх державних документах, що стосуються розвитку інновацій, малого підприємництва та регіонального розвитку. Відсутність нормативно-правового регулювання функціонування кластерів унеможлиблює також отримання інформації про точну їхню кількість, фінансову та виробничо-господарську діяльність. Тому обов'язковою є розробка та затвердження методики збору та подання статистичної інформації про кластери через територіальні органи державного статистичного обліку, яка своєю чергою є можливою за умови прийняття відповідних законодавчих документів.

Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. забезпечує реалізацію державної політики шляхом розвитку кластерних формувань народних художніх промислів.

Аналогічно діє Концепція Кабінету Міністрів України щодо Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 рр., щодо Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р. Тут розроблено програми інтеграції суб'єктів малого і середнього бізнесу в національні та міжнародні вже існуючі кластери; тут дається нарешті визначення «кластеру» та порядку його фінансування та ряд інших важливих питань.

Стратегією розвитку морських портів України на період до 2038 р., заплановано створити мережу кластерів у портах залучивши кошти приватних інвесторів.

Проект Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 1256 від 04.12.2014 р. якщо він був би прийнятим давав би визначення «кластеру», «кластеризації суб'єктів малого і середнього підприємництва», «кластерної стратегії» та інші.

Проект «Концепції створення кластерів в Україні», поданий Кабінетом Міністрів України у 2008 р., не діє, однак класифікує кластери на виробничі, інноваційно-технологічні, туристичні й транспортно-логістичні.

Підтримуємо думку науковців щодо доцільності внесення змін до ст. 120 Господарського кодексу України, кластер є формою об'єднання підприємств. Також доцільно прийняти спеціальний Закон «Про кластери». Останній може врегулювати наступні питання:

- поняття «кластер», «кластеризація», визначити хто може стати учасником кластеру;
- визначити мету створення кластера;
- дати чітку та зрозумілу класифікацію кластерів;
- розкрити структуру кластера (наприклад три рівні: перший рівень – головні підприємства-виробники; другий рівень – підприємства-постачальники послуг; третій рівень – інші суб'єкти, наприклад вищі навчальні заклади або страхові компанії, що підтримують діяльність кластера);
- врегулювати порядок створення, реорганізації, державної реєстрації, ліквідації кластерів;
- пояснити хто є засновником, а хто учасником кластера (засновниками та учасниками є юридичні особи, визначені нормами ГП, а саме: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства);
- визначити права та обов'язки учасників кластера (брати участь в управлінні кластером; брати участь у розподілі прибутку кластера; припинити участь у кластері);

Відсутність інформації та знань з питань формування кластерних структур ще один із чинників слабого розвитку таких інтегрованих об'єднань на території України. Донести до керівників підприємств та влади думку про те, що кластеризація, в сучасних умовах розвитку національної економіки – це один із найбільш ефективних механізмів покращення фінансового та виробничого стану підприємств та регіонів досить складно, адже менеджмент підприємств в існуючій економічній ситуації в країні, прагне, в першу чергу, зберегти наявний потенціал та прибутки.

Саме тому важливим є проведення інформаційної роботи стосовно питань кластеризації. Органи влади збирають та зводять інформацію про кластери, вживають заходи у сфері освіти, скликають форуми підприємств та організацій щодо питань кластерного розвитку регіону, організовувати місцеві департаменти сприяння розвитку кластерів [7, с. 516].

Нині законодавче урегулювання кластерів в Україні виглядає наступним чином:

- Держава не заборонила створення кластерів, однак жодним чином його не унормувала;
- Кабінет Міністрів України сприяє розвитку кластерів затверджуючи концепції і стратегії розвитку;
- відсутній термін «кластер», він нормативно неурегульований, схожий термін є у проекті Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»;
- відсутнє нормативне визначення поняття «кластеризації»;
- залишається дискусійним в якій сфері господарської діяльності можуть утворюватися кластери та хто може стати їх членом;
- Статті 120 та 127 ГК теоретично надали можливість утворити інші об'єднання юридичних осіб, які передбачені законом, проблема у тому, що відсутнє поняття кластеру серед таких об'єднань, кластер наразі не розглядається як форми об'єднання підприємств;
- Законом України «Про зайнятість населення» врегульовано створення кластерів народних художніх промислів (обмежена сфера дії).

Висновок. Формування та розвиток кластеру в нашій державі вимагає законодавчого регулювання та значної фінансової підтримки з боку держави, а також контролю та формування відповідного конкурентного та інституційного середовища. Тобто, державне регулювання повинно бути непрямим, а таким, що надає можливості та формує сприятливі передумови для ефективного функціонування кластерів: економічні, нормативно-правові та інфраструктурні.

Список використаної літератури

1. Акімова Т. В. Особливості антимонопольної політики України / Т. В. Акімова // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 18–20.
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
3. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
4. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1490-14>.
5. Мельник О. Г. Модель кластеризації економічної системи України в контексті співпраці з РФ в науково-технологічній сфері / О. Г. Мельник // Український соціум. – 2013. – № 1 (44). – С. 129–140.
6. Мікула Н. А. Транскордонні кластери / Н. А. Мікула, О. І. Пастернак // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 228–229.
7. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення: монографія / кол. авт.; за ред. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 608 с.
8. Про схвалення Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008–2012 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6.06.2007 № 381-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua.